

היבטים לשוניים בפרשת האזינו תשף¹

דקדוקי מילים וטעמים וחלקם בעלי שינוי משמעות והדרכה לקורא בפרשת וזאת הברכה ובהפטרה ובראשון וזאת-הברכה

לב א וְאֵדְבָרָה: העמדה קלה בוא"ו למנוע הבלעת האל"ף החטופה
לב ג הָבֹו גְדֹל: המילה הָבֹו מלרע, הטעם לא נסוג
לב ד פִּעְלוֹ: הפ"א בקמץ גדול, העי"ן בחטף קמץ. כִּי כָל-דְּרָכָיו: תיבת כִּי מוטעמת בטעם מרכא, ואין לצרף לה את תיבת 'כל' כאילו כתוב כִּי-כָל
לב ה שַׁחַת לוֹ לֹא בָנִיו מוֹמֵם גם כאן יש להזהר מלהתעכב על התביר יותר מדיי
לב ו הַלִּי: הה"א מילה נפרדת מחוברת ל-לה"ו ומנוקדת בפתח ה, הלמ"ד אחריה בשווא נח, והאל"ף (של הויה המבוטא כאדנות) בחטף פתח א. הַלְאֲדָנִי. וַיִּכְנַנְדָּה: הכ' הסופית אינה דגושה
לב ז וַיִּגְדֹּד: הדל"ת בשווא נח עקב ההטעמה². וַיֹּאמְרוּ לָדָּ: טעם נסוג אחור ליר"ד
לב י יִסְבְּבֵנָהוּ: ב"ת ראשונה בשווא נע והנ"ן בשווא נח. יִצְרְנָהוּ: היר"ד בחירק חסר, אחריה צד"י מודגשת ובשווא נע והנ"ן בשווא נח; בשתי המילים יש להזהר מהבלעת הה"א
לב יא כְּנִשֵּׁר: הכ"ף בשווא לא בפתח. יִרְחֹף: הח"ת בצירי לא בסגול
לב יג עַל-בְּמֹתֵי אֲרָץ: טעם נסוג אחור לב"ת המנוקדת בקמץ רחב. וַיֹּאכְל: הוא"ו בפתח ובמלרע.
שָׂדֵי: ש"ן שמאלית. וַיִּנְקְהוּ: ה"י בצירי ודגושה ולא בשווא
לב טו כְּשִׁית: ש"ן שמאלית. אֵלוֹהֶ: עיין פסוק יז
לב יז אֵלֶה: ה"ה "בפתח גנובה" ובמפיק. יש המבטאים אותה כאילו יש אל"ף לפני הה"א והיא מנוקדת פתח: אֵה והה' במפיק. יש המבטאים אותה כאלו יש ו' (הנקראת כ-w באנגלית) לפני הה' הו' מנוקדת פתח: אֵלוֹהֶ (elowah) והה"א במפיק. לכל הדעות הקורא אותה: אלו-ה' ה' פתוחה ha, משתבש³. שְׁעָרוֹם: ש"ן שמאלית
לב יח יִלְדֹּד: הלמ"ד בקמץ רחב הדל"ת בשווא נע. מְחַלְלֵד: למ"ד ראשונה בשווא נע והכ"ף בסוף רפויה
לב כ תְּהַפְכֵת: הה"א בשווא נח
לב כב וַתֹּאכַל אֲרָץ: הטעם נסוג לת"ו
לב כד וּלְחַמֵי רֶשֶׁף: טעם נסוג אחור לח"ת
לב כז רָמָה: במלעיל
לב כח אֲבָד הַבִּי"ת בפתח בשאר מקומות במקרא בצירי
לב לב אֲשַׁכְּלֵת: האל"ף בפתח ולא בסגול
לב לו כִּי-אֲזַלְתָּ דָּ: טעם נסוג אחור לאל"ף בקמץ גדול והזי"ן אחריה בשווא נע
לב לח וַיַּעֲזְרֵכֶם: העי"ן בשווא נח והזי"ן אחריה בשווא נע כדין שני שוואים רצופים
לב לט רָאוּ | עֲתָה מונח לגרמיה ומיד לאחרי רביע'⁴
לב מ וַאֲמַרְתִּי: מלעיל הטעם במ"ם
לב מא וַתֹּאחֲזוּ: הוא"ו בשווא נע
לב מב אֲשַׁפִּיר: ש"ן ימנית (לשון שְׁכָרוֹת)
לב מה וַיִּכַּל מִשָּׁה: כך היא ההטעמה ולא בזקף

¹ הפרשה נקראת בשנת פא, אבל ממשיכה את הפרשיות משנת תשף.

² אע"פ שקדמה לה תנועה גדולה. מצאנו תנועה גדולה מוטעמת לפני חטף, ולפני שווא בנסוג אחור, ולפי המנחת שי בשם ערוגת הבושם גם השווא הזה הוא נע [בפסוק הזה נח לכל הדעות].

³ יש להזהר משמועות בשם גדולי תורה שלא דקדקו או אפילו ממש שיבשו במבטא מילים מסוימות. כאן מובא מה שנוכח. מעשה רב זה או אחר גדול ככל שיהיה לא יערער את הדברים

⁴ יש שאינם רואים בזה לגרמיה, אלא מונח ופסק

לב נ בָּהָר אֲשֶׁר אֶתְּהַלְּךָ עָלָה שְׁמָה: תיבת בָּהָר בפשטא. וְהֶאֱסָף: סמ"ך בצירה ובמלרע, הטעם בסמ"ך. וַיֵּאֱסָף: במלעיל וסמ"ך סגולה

הפטרות שבת שובה הושע יד ב-י ויש נוהגים להוסיף מיכה ז יח-כ ויואל ב טו-כז⁵:

הושע יד

ב שׁוֹבָה: הטעם בשי"ן מלעיל
ד וְלֹא-נֶאֱמַר עוֹד: טעם נסוג אחור לנ"ן
ו שָׁרְשׁוֹ: כולם בקמץ רחב
ט לְעַצְבִּים: הלמ"ד קמוצה. פְּרִיָּה: הפ"א סגולה
י וַיִּבֶן אֱלֹהִים: טעם נסוג אחור ליר"ד. יִלְכּוּ בָם: טעם נסוג אחור ליר"ד הלמ"ד בשוא נע. יִכְשְׁלוּ בָם: טעם נסוג אחור לכ"ף. השי"ן בשוא נע.

מיכה ז

כ מִיָּמֵי קֶדֶם: טעם נסוג אחור למ"ם הראשונה

יואל ב

יז לְמִשְׁלַבֵּם: השי"ן בקמץ קטן
כ אֶל-אֶרֶץ צִיָּה: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא להבליע את הצד"י שבסוף תיבת 'אֶרֶץ' עם זו שאחריה בתיבת 'צִיָּה'. בְּאֲשׁוֹ: האל"ף בשווא נח ולכן הבי"ת בקמץ קטן. וְתַעֲלֶה: הוא"ו בשווא
כא אֶל-תִּירְאֵי: געיה בת"ו והר"ש בשווא נע, בדומה לו בפס' הבא אֶל-תִּירְאוּ והקורא בשוא נח יחוש לשינוי משמעות. גִּילִי וְשִׂמְחֵי: שתיהן במלעיל
כב שְׂדֵי: שי"ן שמאלית
כג וַיִּזְרַד: במלעיל
כה הִילַק וְהַחֲסִיל וְהַגְזֵם: טעם טפחא בתיבת הִילַק
ראשון של וזאת הברכה:

לג ב מִרְבֵּבָת: הבי"ת הראשונה בשוא נח⁶, כן הדבר גם בהמשך פס' יז. אֲשַׁדָּת: לפי הקרי הן שתי מילים
לג ג מִדְּבַרְתֶּיךָ: הבי"ת בשוא נע עקב הדגש
לג ה וַיְהִי בִישְׁרוֹן מֶלֶךְ: טעם טפחא בתיבת בִישְׁרוֹן
רֵאשֵׁי עָם: טעם נסוג אחור לר"ש
לג ו וְאֶל-יָמָת: המ"ם בחולם
לג ז לַיהוּדָה: הלמ"ד בחירק מלא, היר"ד הינה חלק מהחירק ולכן אין בה ניקוד
לג ח וּלְלוֹי: הלמ"ד הראשונה בשוא נח. בְּמִסָּה: הבי"ת בשוא לא בפתח
לג י מִזְבְּחֶךָ: הבי"ת בשווא נע ולא בקמץ או פתח
לג טו הִרְרִי-קֶדֶם: הרי"ש הראשונה בשוא נח⁸
לג טז שְׁכָנֵי: הטעם בנ"ן מלרע

⁵ בסימנים טעו בדבר זה (תוקן במהדורות חדשות, אבל רבים מחזיקים בראשונות) וסימנו את פס כו כפסוק החותם את הקריאה. הדבר נובע כנראה מכך ששני הפסוקים כו וכז מסיימים באותן מילים וְלֹא-יָבֹשׁוּ עַמִּי לְעוֹלָם

⁶ יתכן שמי שחושש מהבלעת אות רשאי לקרוא נע. בחלק מהחומשים כולל קורן הבי"ת מנוקדת בטעות בחטף פתח אך המקום היחיד בתורה ששווא זה הוא נע הוא בפרשת בהעלתך "ובנחה יאמר... רבבת אלפי ישראל"

⁷ רבים הקוראים ההולכים בעקבות השיר ומשבשים את ההטעמה ע"י הטעמת תיבת 'ויהי' בטפחא. השיר גורם לשיבוש נוסף: קוראים בישרון מלעיל.

⁸ אין להשגיח בחטף בתנ"ך קורן ודומיו

לג יז הָדָר: הדל"ת בקמץ. **וְהֵם אֲלֵפֵי מְנַשָּׁה**: תיבות אילו לרוב מופיעות בראש העמוד האחרון, היות והרבה קוראים יודעים אותם בעל פה ישנם רבים שאינם מקפידים לקוראם מתוך הקלף ואומרים אותם בעל פה⁹

לב א הרב גור אריה צור נר"ו לעומקו של מקרא
הַאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְּרָה וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אֲמַר־יָפִי
לעומקו של מקרא ירמוז הפסוק כי שירת האזינו היא כעין שירה של תוכחה
ואהבה המשולבות זו בזו, בבחינת אֵת אֲשֶׁר יֶאֱהָב יְיָ יוֹכִיחַ (משלי ג, יב).
ולעתים בהסתר ולעתים בגלוי. ותהיה ההאזנה והדיבור כתוכחה, והשמיעה
והאמירה כגילוי אהבה.

ההאזנה והדיבור כתוכחה, כדרך שנגש יהודה ליוסף להוכיחו באמרו יְדַבֵּר-נָא
עִבְדְּךָ דְבַר בְּאָזְנֵי אָדֹנָי (בראשית מד יח). והשמיעה והאמירה כאהבה, כדרך שאמר דוד
הַמֶּלֶךְ יִדְוֹף ה' כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ כִּי שָׁמְעוּ אֲמָרֵי פִיךָ (תהלים קלח, ד):
וכפירוש מצודת דוד שם: כאשר שמעו אמרי פיך שאתה מקבל שָׁבִים או יוֹדוּךָ.
וכוונתו לפי הנ"ל שמקבל את השבים מאהבה. עד כדי שהזדונות נהפכים
לזכויות, אִזּוּ יוֹדוּךָ.

א"ה. בפירושי הראשונים למזמור זה לא כתוב עניין זה של תשובה. ואיני יודע מגיין למצודות
לפריש כן. רש"י מביא דרשת חז"ל מעניינת. **כי שמעו – כששמעו אמרי פיך – "לא תרצח, "לא**
תנאף (שמות כ, יג), **הודו על הרשעות, על "אנכי" (סס, ט) ו"לא יהיה לך" (סס, ג) כדאי הו"ל להקבילם**
על מלכותו עליהם תחלה ואחר כך יגזור גזרותיו (כחא קידושין לא, א). בתלמוד בבלי קידושין לא
א הודו על הראשונות כששמעו כבד את אביך.

וירמוזן השמים לרוחניות, אשר תאזין לתוכחה
ואף כי בדיבור קשה, ותשאר בטהרתה. ותרמוזו הארץ לגשמיות, אשר בשמיעת
אמרי נעם תתרצה ותבוא על תיקונה.

ואשר על כן העיד בהם את השמים לקבל דרך דבור קשה את התוכחה,
ואת הארץ לקבל דרך ריצוי ושמיעה באהבה, כי כן לשון הארץ מלשון ריצוי.
ויכנסו הדברים בלבבות בני ישראל, הכל לפי דרך המקבלים, עתים באהבה
מסותרת ובתוכחה גלויה, ועתים בתוכחה מסותרת ובאהבה גלויה, עד אמרם
אנו לִיָּהּ וְעֵינֵינוּ לִיָּהּ¹¹.

והיינו מה שנאמר בפר' וילך (למס) וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה בְּאָזְנֵי כָל-קְהֵל יִשְׂרָאֵל אֶת-דְּבָרֵי הַשִּׁירָה
הַזֹּאת עַד תָּמָס. וכמו שהובא שם בלעומקו של מקרא בשם היהודי הק'
מפשיסחא, **עד תָּמָס של ישראל, שנזכרים בראש הפסוק, שלימדם וחזרו**
ולמדם בתוכחה המשולבת באהבה, עד שנהיו כל קהל ישראל תמימים.

⁹ בשמחת תורה בבתי כנסת רבים קריאת התורה נעשית בקבוצות קטנות, והקוראים במניינים האלה הם נערים צעירים שאינם מנוסים בקריאת התורה. בעיה נוספת: הצבור מצטרף לקורא בסיום הזה ועלולים להחסיר את סוף הפרשה מהשמיעה מהקורא... והערה נוספת: לפעמים הקורא הוא גם הגבאי מחלק העליות בעיקר בשני וחמישי. קורה שהוא קורא את המילים האחרונות בעל פה תוך שהוא מחפש את העולה הבא... ובמנחת שבת ושני וחמישי מחפש את המגביה ואת הגולל...

¹⁰ א"ה. לפי הטעם התחתון המאחד את שני הדברות הראשונים, זה צריך להיות פסוק ב, כמו הקטע לפניו. וגם לא תנאף הוא פס' יב, אבל הספרים נתרגלו כבר לספור את שני הדברות לשני פסוקים, ורק במהדורות המקרא של ברויאר הם נספרים פסוק אחד.

¹¹ א"ה. בתלמוד בבלי סוכה נא ב אבותינו שהיו במקום הזה אחוריהם אל ההיכל ופניהם קדמה, ומשתחוים קְדָמָה לְשִׁמְשׁ (יחזקאל ה, טז, עיין שם את כל העניינים), ואנו לִיָּהּ עֵינֵינוּ. רבי יהודה אומר: היו שונים ואומרים אנו לִיָּהּ וְלִיָּהּ עֵינֵינוּ. בסליחה הידועה של אמתי אֲזַכְּרָה אֱלֹהִים וְאֶחְמֶיהָ (תהלים עז, ד). בְּרֵאשִׁיתֵי כָל עֵיר עַל תִּלְחָה בְּנִיזָה. וְעֵיר הָאֱלֹהִים מְשַׁפְּלֵת עַד שְׂאוֹל תַּחְתִּיזָה. וְכָל זֹאת אָנוּ לִיָּהּ וְעֵינֵינוּ לִיָּהּ. לא הפריע לו לחרוז מלה מסתיימת במפיק במלה ללא מפיק, גם שינה את הסדר לטובת החרוז. ידידנו העתיק מהסליחה של אמתי.

דרשת שְׁחַת לֹא בְּנֵי מוֹמִים

שְׁחַת לֹא בְּנֵי מוֹמִים דְּוָר עֵקֶשׁ וּפְתִלְתָּל (לב,ה)

פירש רש"י שְׁחַת לֹא בְּנֵי מוֹמִים דְּוָר עֵקֶשׁ וּפְתִלְתָּל (לב,ה) כתרגומו חבילו להון ולא ליה כלומר השחיתו לעצמם ולא לבוראם. ומוסיף רש"י:

בְּנֵי מוֹמִים, בניו היו, השחתה שהשחיתו היא מומם: בְּנֵי מוֹמִים - מומם של בניו היה, ולא מומו.

ובשימת לב, רש"י בפירושו לא שינה דבר מתרגומו של אונקלוס, ולכאורה היה צריך להסתפק בכך, כפי שמפרש פעמים רבות: כתרגומו. ומדוע לא הסתפק בכך, אלא פרט והסביר את תרגומו באר היטב. ועוד שהיה יכול לקצר ולומר כתרגום: השחתה שהשחיתו היא מומם ולא מומו. ומדוע האריך בפירושו.

ויש לומר, שרש"י טרח כאן להטעים היטב בכל אופן שהוא, שלא יעלה על דעת המינים והכופרים לפרש את הפסוק לכאורה כפשוטו: שכביכול ח"ו ההשחתה שהשחיתו בניו היא כלפי מעלה, כגון: שחת לו, ולא לעצמם. כאילו לא מומם של בניו היא ההשחתה. לכן לא הסתפק רש"י בתרגום שהביא אלא גם פירש באר היטב, שהשחתה שהשחיתו היא לא כלפי מעלה, אלא לעצמם הרעו והשחיתו.

וכן יוכיחו הטעמים: התביר והטיפחא: שְׁחַת לֹא בְּנֵי מוֹמִים, לֹא - בתביר, לֹא - בטיפחא. הטעם תביר במלה לֹא, יוכיח שהוא קצת בפני עצמו. אמנם אין הוא מפסיק ברמה של טיפחא או אתנחתא ובודאי לא של סוף פסוק, אך יש בו עצירה מעודנת. לומר שהעם שְׁחַת לֹא, לעצמו.

ולאחריו תבוא הטיפחא: לֹא,

להדגיש ביתר שאת שההשחתה היא לא להקב"ה. ואכן, לאחריו ידגיש הפסוק שוב, פעם שלישית, שהמום שעשו בניו, הוא לעצמם.

שנאמר בְּנֵי מוֹמִים, בטעמים מחוברים.

ולעומקו של מקרא יֵאָמֵר, שרש"י ראה עד כמה טרח וכתב לה קרא, להוציא מידי ספק מלבם של הכופרים, שאין פגיעה ח"ו בקב"ה אלא במשחיתים לעצמם, לכן טרח גם בפירושו להסביר ולהטעים העניין מכל צדדיו.

ועל דרך הצח, ידרשו לכאן הטעמים בשמותם. לומר מה שמוטעם לֹא בטעם תביר, כי תביר הוא לשון שבירה בתרגום מארמית, ומה שרצו לשבור ולהשחית ח"ו כלפי מעלה, נשברה בזה רוחם שלהם. שְׁחַת לֹא - לעצמו, את עצמו שבר המשחית, את רוחו שלו עצמו.

ומה שמוטעם לאחריו בטיפחא, לֹא,

לומר שכטפח מבדיל בין לו ובין לֹא, שהם נשמעים כאחד.

ורק הטעם טיפחא, המפסיק, יורה שאין זה כזה.

ומה שנוהגים לקרוא לטיפחא גם טרחא, יֵאָמֵר על דרך הצח שטרח הכתוב להטעים כאן בטרחא, שלא יטריחו להקב"ה בהבלי שוא, אלא יבואו בטענות אל עצמם, כי מומם הוא זה ולא מומו ח"ו.

ועל דבר טרחא זו שטרח וכתב לה קרא,

טרח רש"י לבאר היטב שטרחו לחינם להביא על עצמם את מומם.

ומה שמוטעם במלים בְּנֵי מוֹמִים, במונח אתנחתא, שהמום הזה שכביכול חשבו הרשעים להטיח כלפי מעלה, מום זה מונח בהם בעצמם באתנחתא שאין אחריה המשך, אלא עד שיפסיקו להיות דְּוָר עֵקֶשׁ וּפְתִלְתָּל.

א"ה. כמדומה שאין עמנו יודע עד מה, להסביר את המלים הארמיות שבהן מכונים הטעמים. עם זאת נאמרו בהם לפעמים דרשות שונות. כמו קדמא ואזלא (יש אומרים שזה לא השמות הנכונים) – מקדים והולך; רביע (מילולית: רובץ) רביעי הרביעי במספר. על טיפחא או טרחא לא שמעתי עד כה¹².

ויש ליתן את הדעת, ולהבין כיצד יגיעו בניו של מקום לעברי פי פחת כמעט רדת שחת, עד כי שחת לו לא בגניו מוקם.

ולעומקו של מקרא יש לומר שנרמז בפסוק עצמו באמרו לו לא. והוא כתיב וקרי במזמור לתודה (תהלים ק ג) דָּעוּ כִּי ה' הוּא אֱלֹהֵינוּ – עָשָׂנוּ (ולא) וְלוֹ אֲנַחְנוּ עָמָּו וְצִאֵן מִרְעִיתוֹ:

ובשימת לב: כתיב וְלֹא, וקרי וְלוֹ.

הוא עשנו, הוא עשנו ועשה לנו כל טובותינו, וְלֹא אֲנַחְנוּ. ומשיגייע להכרה זאת, אז יהיה האדם לו ולחלקו של הקב"ה, כפי הקרי: וְלוֹ אֲנַחְנוּ. וזו היא הכרת הטוב הנרצית. שמתבונן ומכיר כי כל הטוב הוא ממי שנקרא הטוב, הוא הקב"ה, וכפי שאומרים בברכת מודים: הטוב, כי לא כלו רחמיך. והכרת הטוב היא הכרת הקב"ה הנקרא הטוב.

ועל דרך הרמז, גם באומרו שחת לו לא, ירמזון אליו מליא לדרך התיקון. אל תקרי לו לא אלא לולא. וכדאמר דוד המלך, לולא האמנתי לראות בטוב ה' בארץ חיים (תהלים כו, יג). וכפי שדרשו חז"ל בגמרא [ברכות ד]. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בדך שאתה משלם שכר טוב לצדיקים לעתיד לבוא אבל איני יודע אם יש לי חלק ביניהם אם לאו. וכאומרו וְלוֹאֵי שָׂכָן. ואשר על כן יהיה פירושו לעומקו של מקרא: וְלוֹאֵי והאמנתי. זו משאלת הלב של דוד עקש ופתלתל שלא יראה השחת באמרו: לו לא, ותחת אשר שחת מתוך גאווה, יאמר עתה מתוך שפלות והכנעה: שְׁחַתִּי, כְּאֵבֶל אֶם קֶדֶר שְׁחַתִּי (תהלים לה, יד), והוא נוטריקון על דרך הצח: אֶשְׁחַרְךָ בתפלתו! וכמובא: אֱלֹהִים אֵלֵי אֶתָּה אֶשְׁחַרְךָ עֲמָאָה לְךָ נִפְשִׁי כְּמָה לְךָ בְּשָׂרִי בְּאַרְץ צִיָּה וְעֵינֵי בְּלֵי מַיִם (תהלים סג, ב).

לב י' ימצאהו בארץ מדבר ובתהו ילל ישמן יסבבנהו יבוננהו יצרנהו פאישון עינו יסבבנהו יבוננהו. ירמוז הכתוב על עבודת האדם כנגד יצרו. שנאמר וְשַׁחַט אֶתָּה עַל יַרְדֵּי הַמְּזֻבָּח צִפְנָה לִפְנֵי ה' וְזָרְקוּ בְּנֵי אֶחָד הַכֹּהֲנִים אֶת דָּמֹו עַל הַמְּזֻבָּח סָבִיב (ויקרא א, יא). ונראה לתת טעם שחיתתו בצפון, שעל ידי הקרבן זובח את יצרו הרע אשר השיאו לחטוא. ויצר הרע נקרא צפון. שהוא צפון בתוך תוכו של האדם, כנאמר וְאֶת הַצִּפּוֹנִי אֲרַחֵק מֵעֲלֵיכֶם (יואל ב, ט), ואורב לו במסתרים להכשילו. לכן ישחט את קרבנו בצפון. לערבב היצר הרע שלא ישטינונו. ולכן יזרקו את הדם על המזבח סביב, כנגד מה שסובב היצר הרע סביבו להכשילו. ועל ידי זריקת הדם סביב, יסובבנו הקב"ה לשמרו, שנאמר יסבבנהו יבוננהו, יצרנהו כאישון עינו. כנגד מה שירדה עינו דמעה באישון לילה ואפילה על יצרו, יצרנהו פאישון עינו. ישמרהו הקב"ה ויצילהו מיצרו ויסובבנהו וכו' במלאכיו לשמרו בכל דרכיו.

לב יג וינגקו דבש מלע ושמן מחלמיש צור

יש ליתן טעם מדוע יוציא הכתוב דבש דווקא מן הסלע ולא מן הצור, ושמון מן הצור ולא מן הסלע. א"ה. מבחינת פשוטו של מקרא שניהם כאחד. התורה יכלה לכתוב

¹² יש ביטוי 'אחרי טרחא יבוא אתנח' – אחרי הטירחא תבוא מנוחה; 'אחרי דרגא יבוא תביר' – אחרי העלייה יבוא השבר.

ויניקוהו דבש ושמן מסלע ומחלמיש צור. אבל יזידנו בא לדון לעומקו של מקרא, וגם על דרך הדרש.

וכפי שנתבאר בלעומקו של מקרא לפר' חקת, שסלע הוא בחינה גשמית של האבן, וצור הוא בחינה רוחנית של האבן. ככל שאר הבריאה אשר נתן בה הקב"ה כח גשמי מול כח רוחני. כעין רקיע ושמים, ארץ ואדמה ועוד, כפי שנתבאר שם בארוכה. ואשר על כן נראה לומר כי צור הוא חוזק רוחני וסלע הוא חוזק גשמי.

והבדל זה בין צור ובין סלע זועק מבין פסוקיו של דוד המלך¹³:
הָיָה לִי לְעֹזר מְעֹזֵן לְבֹא תְמִיד צְוִיתָ לְחֹשִׁיעַנִי כִּי סָלְעִי וּמְעֹדָתִי אֶתָּח (תהלים ע"א, ג).
ואשר כי כן, מבקש כאן דוד המלך כי כשם שנתן לו חוזק גשמי היינו סלעי ומעודתי אתה, כן יהיה לי לעזר מעוז לבוא תמיד, והיינו חוזק רוחני.

והיא בקשתו: צְוִיתָ לְחֹשִׁיעַנִי. וכפי שפורש בארוכה בפרשת קרח על ההבדל בין ארץ ואדמה. ושם מבואר כי כל אשר ברא הקב"ה בעולמו ברא במיזוג הגשם והרוח. ואשר על כן תקנו לנו לומר "ומפליא לעשות", ופירש הרמ"א (שו"ע או"ח סימן ו') שקושר דבר רוחני בדבר גשמי.

כן גם בענינו. צור הוא הצד הרוחני שבגשמי, וסלע הוא הצד הגשמי שבגשמי. ואשר על כן יובן מדוע נתן כאן דבש מסלע ושמן מצור.

דבש שהוא דוגמא להנאה גשמית וטוב גשמי כשבח הארץ ארץ זבת חלב ודבש (שמות ג, ח ועוד רבים), נתן מן הסלע שהוא בחינת הגשמיות שבאבן, ושמן שיש בו מתיקות רוחנית, והאור שמפיקים ממנו הוא זך טהור, נתן מן הצור שהוא הבחינה הרוחנית שבאבן.

א"ה. כאן מסתבר שמדובר בשמן לאכילה, ולא בשמן למאור...

לכן הוציא דבש גשמי מן הסלע שהוא הבחינה הגשמית של האבן, ושמן שממנו מופק אור רוחני, הוציא מן הצור שהוא הבחינה הרוחנית של האבן. ואשר על כן נבחר הכינוי צור להיות כביכול כינוי חוזקו של הקב"ה. כגון: הצול תמים פעלו, צור ישעתו, צור ילדך תשי, כי לא כצורנו צורם, ועוד. שצור הוא כינוי לחוזק הרוחני המושפע עלינו מן הבורא ית' אשר ממנו תוצאות חיים של החוזק הגשמי של הבריאה.

לב טו הרב עמרם אייזנשטיין נר"ו

וישמן ישורון ויבעט שמנת עבית כשית ויטש אלוה עשהו וינבל צור ישעתו:
קשה למה הפסיק באתנחתא בישמנת עבית כשית'. והרי לכאורה ישמנת עבית כשית, ויטש א' עשהו הכל זה כפילות של וישמן ישורון ויבעט. וישמן ישורון – שמנת עבית כשית, ויבעט – ויטש וגוי.

[וכמו שלקמן בפסוק {לט} ראו] עתה כי אני אני הוא ואין אלהים עמדי אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא ואין מדי מציל: שגם שם סוף הפסוק הוא ביאור לתחילתו: 'אני אני הוא' – 'אני אמית ואחיה מחצתי ואני ארפא'. 'ואין אלהים עמדי' – 'ואין מידי מציל'. [וכדפירש"י דאין אלהים עמדי הכונה יעומד לנגדי]. והאתנחתא היא בסוף הענין של תחילת הפסוק].

א"ה. נחזי אנן. במבט ראשון על הפסוק יש פתיחה בנסתר וישמן ישורון... מעבר לנוכח שמנת עבית.. ושוב מעבר לנסתר ויטש... וינבל

¹³ **א"ה.** למזמור זה אין כותרת, אבל לפעמים קוראים על שם דויד אפילו מזמורים המיוחסים לאסף או לבני קורח וכד'.

הזכרנו פעמים רבות שחציית הפסוק אינה בנקודת הפתיחה אלא בקטע שאחריו. האתנח הושם בין הנוכח לנסתר.

בפסוק לט לולא התוספת ואין אלהים עמדי נקודת חציית האתנח היתה לכאורה במלה ואחיה, אבל כיון שהחצייה היא לפני כן הרי הוא טפלה להמשך מחצתי ואני ארפא.

לב יז יזבחו לשדים לא אלה בתרגום: לא אלה - דלית בהו צרוך. צריך ביאור בתרגום זה, שהרי כל עבודה זרה שבעולם לית בהו צרוך. ומה הכעס המיוחד בעבור זה. אלא י"ל דלית בהו צרוך. שהעובדים להם עובדים סתם ואינם צריכים כלום. כעין עבודה זרה לשם עבודה זרה. כי שונה הדבר לו היו צריכים משהו וטועים ומבקשים מעץ ואבן ברוב טפשותם וסכלותם. אבל לעבוד ע"ז ללא צורך כלל הרי זה מעלה כעסו של הקב"ה פי כמה מונים. **א"ה.** לית בהו צרוך - אין בהם תועלת. כלומר אין בהם כוח לעזור. זו כוונת התרגום, ותו לא מדי.

הפטרת שובה

הושע יד ב שובה ישראל עד יי אלהיך כי כשלת בעונך: הרב גור אריה צור נר"ו. עד ה' אלהיך עד, ועד בכלל. עד כסא הכבוד. וזאת כי כשלת בעונך. שהתשובה מתחתיזת ארץ מגיעה עד רום שמים העליונים. ולעומקו של מקרא יש לומר, כאשר לא יתלה עוונותיו ביצר הרע, אלא יכיר האדם שנכשל בכך שלא התגבר על יצרו הרע, אז יוכל להגיע בנקל עד כסא הכבוד ועד בכלל. וזה שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך כי כשלת בעונך. דייקא: בעונך, שלך. במה שלא תלית את כשלונך ביצר הרע שהכשילך, אלא במה שלא נתת לבך להתגבר על יצר הרע. ותהיה אז תשובתו עד, ועד בכלל. **א"ה.** כוונתו למאמר חז"ל הידוע תלמוד בבלי יומא פו א אמר רבי לוי: גדולה תשובה שמגעת עד כסא הכבוד, שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך. ידידנו נר"ו הוסיף עוד כהנה וכהנה, אבל הזמן אינו נותן לטפל בזה, גם אין רצוננו להגדיל את הקובץ יותר מדי.

היבטים לשוניים יום הכיפורים פא

דקדוקי קריאה יום הכיפורים שחרית ומנחה

א בְּקִרְבָּתָם: הקו"ף בקמץ קטן, הרי"ש בשווא נח ואין דגש קל בב"ת שלאחריה
ב בְּעֲנָן: העמדה קלה בב"ת להדגיש את הסגול המורה על מיודע
ד כְּתַנְתָּ בְּד קֶדְשׁ: טעם קדמא על המילה בְּד, אין לקרוא בטעות 'כתנת בד-קדש' ¹⁴
ז וְהֵעֵמִיד: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת הגרונית החטופה
י יַעֲמַד-תִּי: יר"ד ראשונה בקמץ גדול
יב גְּחִלִי-אֵשׁ: געיה בגימ"ל

¹⁴ טעות נפוצה שמקורה ברצון הבלתי מודע מצד הקורא 'לאזן' את מספר ההברות משני צדי היחידה, הכוונה היא שהקורא על פי הטעות מקבל 3 הברות מצד ימין (אם נספור את השווא הנע כהברה לצורך העניין) ו-3 הברות משמאל. כאשר הנכון הוא 4 מימין ו-2 משמאל.

טז **מְטַמְּאִים... טְמֵאִים**: בשתי המילים המ"ם בשוא נח. להזהר מהבלעת האל"ף. לא: מטומות ולא טומותם

כ **הָחִי**: טעם סו"פ האריך את תנועת החי"ת מפתח לקמץ לכן הה"א מנוקדת בסגול
כו **וְהַמְשַׁלַּח**: געיה בה"א והמ"ם בשווא נע, אין לחוש לספרים אשר ניקדו שם חטף פתח
כט **בְּעֵשׂוֹר**: העמדה קלה בבלי"ת להדגשת הסגול המסמל מיודע. **הָאֶזְרָח**: בזקף קטן ולא גדול. **בְּתוֹכְכֶם**: כ"ף ראשונה בשווא נע ואין לקרוא בחטף כפי שמופיע בחלק מהדפוסים

הפטרה לקריאה התורה בשחרית ישעיהו נז יד - נח יד:

נד יז **וְאֶפְהוּ**: הו"ו בשוא לא בקמץ
נז יח **וְאֶרְפָּאָהוּ וְאֶנְחָהוּ וְאֶשְׁלֹם**: הווי"ם הם ווי החיבור, לכן הם בשווא או בפתח ולא בקמץ. **וְלֹא־בָלְיוֹ**: העמדה קלה בלמ"ד למנוע הבלעת האל"ף החטופה
נז יט **וְרַפְּאִתִּיו**: האל"ף כלל אינה נשמעת
נז כ **וְהִרְשָׁעִים**: הר"ש בשווא נע
נח א **אֶל-תַּחֲשֹׁךְ**: ש"ן שמאלית. **חֲטֵאתָם**: הטי"ת בחולם
נח ב **יִדְרְשׁוּן ... יַחֲפָצוּן**: שתיהן מלרע וכן בסוף הפסוק
נח ג **עֲצָבִיכֶם**: הצד"י בשווא נע. **תִּגְנָשׁוּ**: ש"ן שמאלית
נח ה **עֲנֹת**: הנ"ן בדגש חזק, לשון ענוי
נח ז **תָּבִיא בַּיִת**: טעם נסוג אחור לת"ו הראשונה
נח ח **יֶאֱסַפְּךָ**: הכ"ף בסוף המילה רפויה
נח ט **מִתּוֹכְךָ**: כ"ף ראשונה בשווא נע ולא בחטף. **אֶצְבַּע**: במלרע
נח יא **וְהִשְׁבִּיעַ**: ש"ן שמאלית
נח יב **חַרְבֹת**: החי"ת בקמץ קטן והר"ש אחריה בשווא נח
נח יד **עַל-בְּמֹתֵי אֶרֶץ**: טעם נסוג אחור לבי"ת. **וְהֶאֱכַלְתִּיךָ**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת האל"ף החטופה

מנחת יום כיפור:

יח ב **אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם**: טעם טפחא בתיבת **אֲנִי**
יח ה **וְחִי**: ו"ו קמוצה
יח ז **לֹא תִגְלֶה... לֹא תִגְלֶה**: כאשר המילה מוטעמת באתנח הלמ"ד בצירי, וכאשר היא בטיפחא (טרחא) הלמ"ד בסגול
יח כ **שִׁכַּבְתָּךְ**: הכ"ף בקמץ קטן וכן הוא בהמשך פס' כג. **לְטַמְּאָה-בָּהּ**: הטי"ת בקמץ קטן, התיבה מוטעמת בטעם סו"פ בלבד
יח כא **לְהַעֲבִיר**: העמדה קלה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה
יח כג **לְרַבְעָה**: כאן הה"א במפיק. בקדושים כ טז ללא מפיק. **תִּבָּל**: מלעיל וכולה בסגול¹⁵. הקורא בצירי או במלרע משנה משמעות
יח כד **אֶל-תְּטַמְּאוּ**: העמדה קלה בת"ו מפני הגעיה שם, יש להיזהר בקריאתה בחיריק (משקל סביל בנין התפעל) ולא בשווא (משקל פעיל)

הפטרה לקריאה במנחה, ספר יונה ומיכה ז יח-כ:

¹⁵ נוסף לסימן המסורה **הארץ מתחת** כלומר כשהטעם למטה הוא במשמע ארץ, יש סימן אחר של ר"א בחור שני פסוקים במשלי: ו טז שש-הנה שִׁנְא ה' כלומר תָּבַל בניקוד סגול בעל שש נקודות תחת האותיות הוא תועבה שה' שונא; ל כד אֶרְבַּעָה הֵם קִטְנֵי-אֶרֶץ המילה תבל כשהיא בצירי יש לה ארבע נקודות תחת האותיות היא במשמע של אֶרֶץ.

א ב גִּינוּה: הנו"ן השנייה בשווא נע
א ג לְפֹ: במלרע. אֲנִיָּה: האל"ף בחטף קמץ, הי"ד בחירק חסר והי"ד אחריה קמוצה ובדגש חזק. בְּאֵה:
במלרע
א ה וַיִּרְאוּ: יו"ד ראשונה דגושה ובחירק מלא והר"ש אחריה בשווא נע¹⁶ בְּאִנְיָה: הב"ת בקמץ רחב
א ז בְּשִׁלְמִי: דגש חזק בלמ"ד ולכן השווא תחתיה נע
א יא מֵה-נַעֲשֶׂה לָךְ: טעם נסוג אחור לנו"ן. וַיִּשְׁתַּק: הוא"ו בשווא נע. כִּי בְשִׁלְי: כך צריכה להיות
ההטעמה ולא במונח רביעי
א טו מִזְעָפוּ: העי"ן בשווא נח והפ"א אחריה בדגש קל
ב ג מִצָּרָה לִי: טעם נסוג אחור לצד"י
ב ד יָמִים: מ"ם ראשונה בדגש חזק¹⁷
ב ו עַד-נִפְּשׁ: הנו"ן בסגול, לא בקמץ
ב י יִשׁוּעָתָה: במלעיל
ג ג לְאֱלֹהִים: האל"ף כלל אינה נשמעת, בדומה לו בהמשך פס' ה בְּאֱלֹהִים
ג ד נְהַפְכָתָה: הה"א בשווא נח והפ"א בדגש קל
ג ו וַיִּכַּסְּ שֶׁק: יש להקפיד על הפרדת התיבות שלא להבליע את הסמ"ך לתוך השי"ן
ג ח וַיִּתְכַּסּוּ... וַיִּקְרְאוּ... וַיִּשְׁבוּ: הוא"ו בראש התיבה בשווא נע
ג י וַיִּנְחָם: במלעיל
ד א וַיִּרְע וַיִּחַר: במלעיל
ד ב אֲנָה: במלרע¹⁸
ד ד תָּרָה לָךְ: טעם נסוג אחור לחי"ת
ד ז לְמַחֲרַת: הלמ"ד בפתח!
ד ט תָּרָה-לָךְ: געיה בר"ש ובהמשך חָרָה-לִי, געיה בחי"ת כך במדויקים¹⁹
ד י : וַיֹּאמֶר ה': כך היא ההטעמה בזקף ולא ברביעי
ד יא מְשִׁתִּים-עֲשִׂרָה: געיה במ"ם והשי"ן בשווא נח

ליום הכפורים

מתפילת יום הכפורים:

מְחִיתִי כָעֵב פְּשָׁעֶיךָ וְכָעֵן חַטֹּאתֶיךָ שׁוֹבָח אֱלֹהֵי כִי גֹאֲלֶתִיךָ (ישעיהו מוד, כב).

וכן נאמור: הִנֵּה אָנֹכִי בָּא אֵלֶיךָ בְּעֵב הָעֵן (שמות יט, ט).

יש ליתן את הדעת מזה הוא העב והענן שבהם בא אלינו כביכול הקב"ה, ובדמיונם מוחה ה' פשעינו.

לפשט הדברים ובדרך המשל והנמשל, יש לומר שביום הכפורים התשובה קלה ומתקבלת ביותר, והיא עת רצון, כעבים האלו אשר יעופו ברוח, וברגע קטון ואינם.

ועל דרך הרמז והסוד יש לומר כמובא בזוהר הק', זהר חדש ספרא תנינא: וְהָאֵי אִיהוּ בְּעֵב הָעֵן, וּמִנָּה אֲשַׁתְּכַח שֵׁם בֶּן עֲ"ב שְׁמֹהוּ [ע"ב שמות היוצאים מג' פסוקים בפרשת בשלח] וַיִּסְעוּ וַיָּבֹאוּ וַי'ט.

¹⁶ הקורא בשווא נח עובר למשמע של ראייה. כן הדבר גם בהמשך בפסוקים י וטז.

¹⁷ רבים של 'ים', להבדילה מ'ממים' שבה הי"ד קמוצה ואין דגש במ"ם - רבים של 'ום'

¹⁸ באל"ף אין כל געיה ואין זו "מילה ממוצעת" בין מלעיל ובין מלרע.

¹⁹ במדויקים פחות, בשתייהן געיה בחי"ת.

ורצונו לומר:

בְּעֵב הָעֵנָן. בע"ב שמות הקדש היוצאים מן הפסוקים ויסע ויבא ויט.
ועדיין יש ליתן טעם מה התכוון באמרו: **הָעֵנָן.**

ולעומקו של מקרא יש לומר שהמילה ענ"ן היא כנגד מנ"ן התיבות שבקריאת שמע פרשה ראשונה ושניה. שכביכול נשא הקב"ה על כנפי קריאת שמע שאומרים ישראל לקיים בזה ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, וכן נאמר הנה אֲנֹכִי בְּאֵי אֵלֶיךָ בְּעֵב הָעֵנָן, בע"ב שמות הק', ובמאה ושבעים תיבות של ק"ש. שכן ענ"ן בגימטריה 170. כמנין התיבות שיש בפרשה ראשונה ושניה בק"ש.

ועל פי הדברים הנ"ל, יובן מה שמובא בזהר חדש והביאו בעל סדר הדורות בערך ר' יהושע בן לוי: שלח לו רבן גמליאל לר' יהושע בן לוי לאחר שנכנס חי לגן עדן לומר לו מה נעשה בהיכלות עליונים.

שלח לו ר' יהושע בן לוי שיש בגן עדן מ"ב חדרים של אור למי שמדקדק בקריאת פרשה ראשונה "ואהבת" שיש בה מ"ב תיבות,

ויוחד עם פסוק ראשון הרי הם מ"ח תיבות, כמבואר לקמן

ואח"כ הראה לו ע"ב מדורין של אור למי שמדקדק בפרשה שניה מ"והיה אם שמע", עד תיבת "ושמתם" ועד בכלל. שהם ע"ב תיבות.

ואח"כ הראה לו נ' שערים של אור למדקדק מ"את דברי אלה" עד "כימי השמים על הארץ", שיש בהן עוד נ' תיבות.

ואח"כ הראה לו עוד ע"ב היכלות של אור למדקדק מן ויאמר עד אמת שבפרשת ציצית, כולל החזרה על הג' תיבות של ה' אלקיכם אמת.

ויוחד עם תיבת אמת הרי הם ע"ב תיבות ועוד אחת, כמבואר לקמן

ואח"כ הראה לו חדרים ומדורין והיכלות של חשך למי שאינו מדקדק בהם.

ואשר על כן יובן על נכון מה שאומרים בתפילת יום הכפורים **מְחִיתִי כְּעֵב פְּשָׁעֶיךָ וְכַעֲנַן חַטָּאתֶיךָ שׁוֹבָה אֵלַי כִּי גֹאֲלֶתֶיךָ.**

ענ"ן בגימ' ע"ב, מ"ח, נ', הרי ענ"ן. ועוד ע"ב של ויאמר הרי בע"ב הענ"ן.

נב' וה' הנותרים של בע"ב הענ"ן הרי הם כנגד תיבת אמת הנוספת ושש תיבות של פסוק ראשון.

ועוד יש לומר, שעל ידי ההשתדלות בכוונות שמות הקדש, ובתיבות ק"ש, הרי בזה מתקנים בתשובת המשקל את מה שכביכול פגמו בהם, ולכן ימחו פשעיו כעב וכענן. שהעב והענן הם כנגד שמות הקדש.

ולעומקו של מקרא יש לומר לפי דברים אלו, שלכן מובא בזהר ובתיקונים לכוון בק"ש בשמות ע"ב ומ"ב. (אנא בכח).

וכן תוספת ה-ו' של וְכַעֲנַן, מחיתי כעב פשעיך וכענן חטאתיך, תורה על עוד שש תיבות שהקורא ק"ש משתדל בהם, והם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והם המכה בפטיש של תשובת האדם, כי חביבין דברי סופרים. ובעיקר שהוא שבח גדול של המלאכים.

ואשר על כן אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם ביום הכפורים מְלַבֵּנָת וּמְזַכֶּכֶת את תשובת האדם.

אמירת ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם

בשלחן ערוך אורח חיים-סימן תריט סדר ליל יום הכיפורים: בליל יום הכיפורים ומחרתו אומרים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד בקול רם.

והלכה זו היא על פי המדרש רבה

ואתחננו: רבנו אמרנו, בשעה שעלה משה למרום שמע למלאכי השרת שהיו
אומרים להקדוש ברוך הוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והוריד אותה
לישראל, ולמה אין ישראל אומרים אותו בפרהסיא, [בקול],
אמר רבי אסי למה הדבר דומה לאחד שגנב קוזמין מתוך פלטין של מלך, נתנה
לה לאשתו ואמר לה אל תתקשטי בה בפרהסיא אלא בתוך ביתך.
אבל ביום הכפורים שהן נקיים כמלאכי השרת, הן אומרים אותו בפרהסיא, ברוך
שם כבוד מלכותו לעולם ועד. [עכ"ל].
וכן מובא בפסחים נו עמ"א,

דאמר רשב"ל ויקרא יעקב אל בניו ויאמר האספו ואגידה לכם (בראשית מט, א) ביקש יעקב
לגלות לבניו קץ הימין ונסתלקה ממנו שכינה אמר שמא חס ושלום יש
במטתי²⁰ פסול כאברהם שיצא ממנו ישמעאל ואבי יצחק שיצא ממנו עשו
אמרו לו בניו שמע ישראל (אבינו) ואלהינו וי אחד (דברים ו, ד). כשם שאין בלבך אלא
אחד כך אין בלבנו אלא אחד.

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
אמרי רבנו היכי נעביד, נאמרוהו, לא אמרו משה רבינו. לא נאמרוהו, אמרו יעקב.
התקינו שיהו אומרים אותו בחשאי.

ויש לעיין ממה שהביאו התוס' (ברכות, ג. ד"ה ועונין) בשם מה שאומרים העולם,
לגבי הקדיש, שלכך אומרים קדיש בלשון ארמית לפי שתפלה נאה ושבח גדול
הוא, על כן נתקן בלשון תרגום שלא יבינו המלאכים ויהיו מתקנאין בנו.
ואע"פ שדחו התוס' טענה זו לגבי הקדיש, הרי ודאי היא תקיפה ועומדת לגבי
ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שהרי תפלה נאה ושבח גדול הוא, ועוד שהוא
לשון המלאכים עצמם, ולקחה מהם משה רבנו והורידה לישראל,
ובודאי יתקנאו בנו המלאכים באומרנו אותה בקול רם.
משמע מכל הנ"ל שאין אומרים בשכמל"ו בקול רם מפני הקפידא של המלאכים.
פרט ליום כפור שאז אנחנו כמלאכים, לא אוכלים ולא שותים, ולכן לא יתקנאו
בנו ואפשר לאומרם בקול רם.

ולעומקו של מקרא יש לשפר²¹ את האוזן לגבי יעקב אבינו (לעיל, ופסחים נו).
מנין ידע יעקב לומר שבח זה של המלאכים, ומדוע לא חשש לאמרו בקול רם,
יש לומר שהרי דמותו חקוקה בכסא הכבוד, ומלאכים עולים ויורדים בו בסולם,
לראותו בשינתו בבית אל, והיו מלאכים מתיראים ממנו ואף עשו כרצונו לילך
בשליחותו כנאמר וישלח יעקב מלאכים (בראשית לב, ד) וכו'. לכן פתח ואמר כשבחם
של המלאכים ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. אבל אנו שאין המלאכים
מתיראים ממנו, אין לומר בקול פרט ליו"כ.
ובתרגום ירושלמי על התורה, פרשת ויחי, מובאים דברי יעקב אבינו לבניו בדרך
אחרת:

באותה שעה פתח יעקב אבינו ואמר יהא שמייה רבא מברך לעלם ולעלמי עולמיה.
נמצאנו למדים מדברי התרגום הירושלמי שהתרגום של ברוך שם כבוד מלכותו
לעולם ועד הוא יהא שמייה רבא מבורך לעלם ולעלמי עולמיה.

²⁰ א"ה. לשון נקייה, הכוונה לצאצאיו. גם בקריאת שמע על המטה מוזכרת בקשה ברוח זו, ותהא מטתי שלמה
לפניך.

²¹ א"ה. מלה בדויה שאינה קיימת במקורות. המלה המקורית היא 'לשכך את האוזן', יתכן גם לשפר כשי"ן ימנית.
אבל מלה זו נכנסה וביטוי זה מורפק את עצמו.

ואשר על כן יובנו על נכון דברי המדרש רבה ואתחנן, אַבְּל בְּיוֹם הַכְּפוּרִים שֶׁהוּ
נִקְיִים כְּמִלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, הֵן אוֹמְרִים אוֹתוֹ בְּפִרְהָסְיָא [בקול רם] בְּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
לְעוֹלָם וָעֶד.

שהרי אמרו חז"ל כל האומר יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא בכל
כוחו קורעין לו גזר דינו, אפילו של שבעים שנה.

והוא הדין ל"ברוך שם", שהוא התרגום של "יהא שמיה רבא", שהיה ראוי לאומרו
בכל כוחו. אלא ש"ברוך שם" הוא שפת המלאכים ויתקנאו בנו, לכן יש לאומרו
בשקט, פרט ליום הכפורים שאנו כמלאכים.

ויהא שמיה רבא שהוא התרגום של ברוך שם, [לפי תרגום יונתן בפר' ויחי]
אפשר לאומרו בקול רם, שהרי אמרו העולם שאין המלאכים מבינים שפת
הארמית. ולכן לא יתקנאו בנו באומרנו בקול יהא שמיה.

ומעתה, יש לנו ללמוד מזה על זה, ובאומרנו בקול רם יהא שמיה רבא מבורך
לעלם ולעלמי עלמיא יִכְוֹן לתרגום שהוא ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד.
ובאומרנו בלחש בשאר ימות השנה לבד מיום כפור ברוך שם כבוד מלכותו לעולם
ועד, יִכְוֹן ליהא שמיה רבא מבורך לעלם ולעלמי עלמיא.

ואשר על כן אומרים אותו בארמית יהא שמיה רבא כדי שלא יתקנאו המלאכים,
כמאמר העולם, כי שבח נאה הוא של המלאכים שהרי הוא תרגום של ברוך שם
כבוד מלכותו לעולם ועד.

ולמעין בדברי התוס' הנ"ל ברכות ג. ד"ה ועונין, יִרְאֶה על פי התרגום הירושלמי
הנ"ל שאין כל צורך לדחות טענת העולם כפי שהתוספות רצו לדחות].

וביום כפור שישראל כמלאכים יאמרוהו בקול רם כמו שאומרים יהא שמיה רבא
ובכך קורעין להם גזר דינם אפילו של שבעים שנה, לגמר חתימה טובה לחיים
טובים ארוכים ולשלום.

והשתא דאתית להכי, נימא בה מילתא, לענין בשכמל"ו בקול בימי החול. שכל
הקפידא של המלאכים היא כאשר משתמשים בשבח שלהם לשבח להקב"ה
בתוך השבח הגדול שלנו, בתוך קריאת שמע שאנו קוראים לשם מצוה. וכדברי
המדרש רבה לעיל, שלא יאמרו כי גנוב הוא עמנו כדי לשבח בו את בוראנו. אבל
שלא בעת ק"ש, כגון תפילת התינוקות, או בדרך לימוד וכד' אין כל קפידא כלל.
ואדרבה, שבח הוא למלאכים שאנו מכבדים ומוקירים ומפרסמים את שבחם.²²

וטהר לבנו לעבדך באמת

המדה "אמת" בצירופה עם "סלחן"

בנוסח התפילה של ראש השנה מובא: וטהר לבנו לעבדך באמת, כי אתה אלהים
אמת. והוא צירוף מובן שהצירוף לעבדך באמת כי אתה אלקים אמת, הוא אותו
ענין.

אך לעומת זאת, ביום כפור הנוסח הוא שונה: וטהר לבנו לעבדך באמת, כי אתה
סלחן לישראל. ויש ליתן את הדעת מזה הקשר בין אמת ובין סלחן.²³

²² א"ה. מילולית, יהא שמיה רבה אינו בדיוק ברוך שם כבוד. יש דנים ביום-כיפור קטן' בסופו יש קבלת מלכות
שמים כאשר שלית ציבור אומר שמע ישראל פעם אחת שלוש פעמים ברוך שם כבוד... ושבע פעמים ה' הוא
הַאֱלֹהִים (שליש א, יח, לט), בדומה לסיום תפילת נעילה ביום הכיפורים. בשלמא ביום הכיפורים ברוך שם נאמר בקול,
אבל סתם בערב ראש-חודש מניין שמוטר? לפי דברי ידידנו אין בכך כל בעיה. הדבר הזה נדון בפוסקים.

²³ א"ה. מטבע יקר זה של 'טהר לבנו' נאמר בברכה האמצעית של כל שבת ויום-טוב, ואין א"כ פלא למה נאמר
ביום הכיפורים.

ולעומקו של מקרא י"ל שמצינו כי אחת מי"ג מידות של רחמים היא האמת. ויש לעיין שהרי מדת האמת אינה מדת רחמים כלל וכלל, כי אם מדת הדין. כפי שנאמר יקוב הדין את ההר. וזה שייך רק במדת האמת. ויש ליתן טעם כיצד נהיתה מדה זו למדת הרחמים.

ובשימת לב יש לומר כי מדת האמת היא אמצעית בתוך כל י"ג המידות נלאחת השיטות: ה' ה' אל רחום ורחמן ארץ אפים ורחב חסד ואמת נצר חסד לאלפים נשא עון ופשע וחטאה ונקח (שמות לד, ו-ז). נמצא שיש מידות רחמים מכאן ויש מידות רחמים מכאן והאמת בתוכם, כלשון המאזניים. לומר לך שכל י"ב מידות הרחמים מימין ומשמאל מהאמת נמצאים.

ואמנם כן, האמת היא מדת הדין, ושאר כל הי"ב מידות הן מידות הרחמים, והם לפני משורת הדין. אך בלי הדין אין המדה של לפני משורת הדין ניכרת. וכדי שיהיה לפני משורת הדין צריכה להיות מבוררת מדת הדין.

ואשר על כן ברא הקב"ה את העולם במדת הדין ואחר כן שיתף בבריאה את מדת הרחמים. לכן מידות הרחמים נשענות על לשון המאזניים של האמת. של הדין. ובזה הופכת מדת הדין אף היא למדת הרחמים. באשר היא מבוררת את הרחמים.

ולכן הובא בנוסח התפילה סלחן יחד עם אמת. וטהר לבנו לעבדך באמת כי אתה סלחן. כי מדת הסלחן מתבררת מתוך מדת האמת.

או פלך לדרך זו. מדת האמת היא מדת יקוב הדין את ההר. ובראש השנה, דאיכא תקיעות שופר שממתקות את הדין, אפשר לומר מדת האמת. וטהר לבנו לעבדך באמת כי אתה אלקים אמת.

אך ביום כפור שאין לנו מיתוק הדין על ידי השופר, ועוד יתירה מזו, שאנו מזכירין כל עוונותינו, אנו מזכירין יחד עם מדת האמת את מדת הסלחנות. וטהר לבנו לעבדך באמת, כי אתה סלחן לישראל. שמדת הסלחן היא מעל ומעבר למדת האמת. שמדת האמת היא לפי הדין, לפי החשבון. אך מדת הסלחן היא לפני משורת הדין והאמת.

וכן מובא באוהב ישראל מאפטא, על הפסוק בתהלים מלפניך משפטי יצא (יז, ב). שמדת המלפניך היא מדה שלפנים משורת הדין ואינה בחשבון של שכר ועונש. כדכתיב ורחמי את אשר אהו ורחמי את אשר ארחם (שמות לג, יט).

הפטרת יום הכיפורים

ישעיהו נז טו הרב עמרם איזנשטיין נר"ו כי כה אמר רם ונשא שכין עד וקדוש שמו מרום וקדוש אשכנז ואת-דבא ושפל-רוח להחיות רוח שפלים ולהחיות לב נדבאים: ובמגילה לא. אמר רי יוחנן כל מקום שאתה מוצא גבורתו של הקבי"ה אתה מוצא ענוותנותו דבר זה כתוב בתורה ושנוי בנביאים ומשולש בכתובים... שנוי בנביאים: כה אמר רם ונשא שכין עד וקדוש וגוי וכתוב בתורה: ואת דבא ושפל רוח.

ולכאורה מזה שיש אתנחתא בימרום וקדוש אשכנז, ולא ביואת דכא ושפל רוח, משמע שהטעמים פירשו שזה שהקב"ה נמצא עם ידכא ושפל רוחי היינו [רק] כדי להחיות את רוחם, משא"כ בימרום וקדושי זהו עיקר מקומו.

א"ה. קדמונינו בחרו בקטע זוהי מהנביאים להפטרת יום הכיפורים. בהמשך דברי הנביא הוא מביא את טענת העם למח צמנו ולא ראינו? ואת התשובה הלוא זה עום אבחרהו פתח חרצבות ישעיהו חזק אגדות מוטה ושלח רעועים חפשים וכל מוטה תנתקו (ישעיהו נח, ו). ההפטרה עוסקת

בתיקון בין אדם לחברו! הנביא מקדים ואומר שהקב"ה עם זה שהוא מרום וקדוש, הוא משפיל לראות דכא ושפל רוח, להחיות את רוחם ואת לבם.

תן לחכם ויחכם-עוד

אני מבקש מאוד ממי שיש לו הערות שלא ימנע מלשולחן אלי הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליונו מופיע שם): www.ladaat.net/gilionot.php

מאמרנו מופיע ונשמר באוצר החכמה בפורום העלאת מאמרים <https://mail.google.com/mail/ca/u/0/#search/dvir/14a6bf5febc771ff>

אם אתה מתעניין
בהגטים הלשוניים של התורה
(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')
אתה מוזמן להרשם (בחנם)
לקבלת דוא"ל בעושיאים לשוניים
בכתובת: maanelashon@gmail.com
☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכותגים ☺